

УДК 347.251

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.07>**Георгій Харченко,**

докт. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУТ ВОЛОДІННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена правовому аналізу основних особливостей інституту володіння у цивільному праві. Проаналізовані різні наукові підходи можливого обґрунтування наявності у праві фактичних відносин із володіння майном. Зауважується, що сьогодні у світі між собою конкурують різні правові моделі володіння. По-перше, інститут володіння може поєднувати в собі як правовий, так і неправовий стан. По-друге, володіння може фіксуватися у цивільному праві на рівні відповідного різновиду речових прав та/або бути окремою правомочністю у складі змісту інших речових прав. Наразі існує досвід переведення всіх відносин володіння у правовий вимір із наданням навіть давнішому володільцю права на річ.

Взагалі проблема обґрунтування ідеї захисту безтитульного володіння у цивільному праві пов'язана із закладеним у самому праві принципом розмежування двох сфер – правової та неправової. Право зазвичай не має виходити за межі своєї початкової дії, інакше межа між відносинами правовими і фактичними розмивається.

Зауважено, що введення в назву розділу II книги третьої Цивільного кодексу України або глави 31 цього кодексу терміна «володіння» є недоречним. Це порушує принцип формування системи речових прав у кодифікованому акті. Речове право тут є системою речових прав, а не станів. Отож зроблено висновок, що аналіз положень глави 31 Цивільного кодексу України не дає можливості говорити про додержання розробниками кодексу єдиного критерію висвітлення у правових нормах відносин володіння.

Запропоновано три альтернативні шляхи вирішення питання захисту у цивільному праві безтитульного володіння. Зокрема, через дію презумпції наявності речового права в особи, яка здійснює або здійснювала першою (в разі неправомірного відібрання об'єкта) фактичне панування над об'єктом; через захист охоронюваного правом інтересу безтитульного володільця; переведення фактичних відносин у правовий вимір із наданням кожному фактичному володільцю чужого майна, який добросовісно ним заволодів, права володіння цим майном, яке має бути умовним і може тривати доти, доки інші носії речових прав на це майно не висувають свої вимоги повернути собі майно в межах строку позовної давності.

Ключові слова: речові права, система речових прав, титульне володіння, безтитульне володіння, давнісне володіння.

Постановка проблеми. Для цивілістичної науки інтерес до володіння не є пересічним. У речовому праві з ним завжди пов'язано багато полемічних спорів. Здавна і дотепер жваво дискутується питання правового визначення володіння у праві – як суб'єктивного права чи юридичного факту або в обох варіантах одразу. Проблема полягає переважно в тому, чи може у праві захищатися лише суб'єктивне право, чи, окрім нього, і фактичний стан панування особи над річчю. Ураховуючи те, що володіння є обов'язковим елементом майже всіх речових прав, для речового права це питання набуває цілком практичного виміру і привертає до себе підвищений інтерес науковців.

Метою цієї статті є дослідження особливостей відносин володіння у праві та концептуальне обґрунтування місця і захисту володіння як особливого правового явища у цивільному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень. Особливостям інституту володіння у цивільному праві свої праці присвячували різні вітчизняні та іноземні науковці, зокрема: Б. Віндшейд, Р. Герінг, Р.А. Майданик, Д.І. Мейер, С.О. Погрібний, Ф.К. Савіньї, М.В. Самойлова, К.І. Скловський, І.В. Спасибо-Фатеева, Є.О. Харитонов, В.В. Цюра та інші.

Вклад основного матеріалу. Видатний вітчизняний цивіліст Д.І. Мейер слушно зауважував, що володіння як звичайний життє-

вий факт завжди б залишалося поза сферою права і не мало б місця в науці цивільного права, якщо б у праві з ним не були пов'язані відомі юридичні наслідки, через які ми і звертаємо на володіння свою увагу [1, с. 7].

Введення у цивільне законодавство норм щодо безтитульного володіння і його захисту, зрозуміло, може пояснюватися різними причинами: доцільністю зміцнення правового порядку, збереження фактичного стану речей, необхідного доповнення захисту власності тощо [2, с. 5, 6, 38]. Проте наукове обґрунтування наявності у праві фактичних відносин, які начебто за своєю природою мають перебувати поза сферою правового регулювання, насправді й досі залишається ахіллесовою п'ятою речового права.

У радянські часи така проблема звичайно не поставала, оскільки тодішнє цивільне законодавство розглядало володіння передусім як одну із правомочностей власника щодо володіння майном, якій надавався відповідний захист через можливість подачі вимог про стягнення зобов'язань. Інститут володіння на той час сприймався як явище буржуазної правової системи [3, с. 105], а тому як чужий для соціалістичного ладу. Радянський правознавець М.В. Самойлова, приміром, зазначала, що в радянському цивільному законодавстві «володіння» мало два значення: по-перше, як одна із правомочностей власника і, по-друге, – як одна із правомочностей носія іншого суб'єктивного права, причому в останньому випадку Цивільний кодекс або прямо називає її, або має її на увазі. Незаконне ж володіння не є правом, а є лише неправомірним станом [4, с. 65].

Ситуація кардинально змінилася із прийняттям чинного Цивільного кодексу України 2003 року [5] (далі – ЦКУ). Тут відносинам володіння присвячена передусім глава 31 кодексу, однак і вона має свої суттєві недоліки. У ній, з одного боку, вживається термін «володіння», а з іншого – «право володіння», хоча загальновідомо, що ці правові категорії неоднакові за своїм змістом, навіть попри те, що і перше, і друге поняття безпосередньо стосуються відносин володіння майном як таких. Отже, природно, виникає запитання: якщо право володіння чужим майном розглядати як цивільно-правовий інститут, тоді яке місце посідає саме володіння в системі цивільного права, з урахуванням того факту, що володіння за своїм змістом значно ширше поняття, ніж поняття «право володіння»?

Із цього приводу доречно згадати слова Є.О. Харитонова, який зазначає, що, говорячи про володіння як про правову категорію, необхідно розрізняти «право володіння»

як елемент права власності та як вид права на чужі речі (відповідно до концепції ЦКУ) і «володіння» або ж ближче до традицій української правничої термінології – «посідання» як особливе (окреме) речове право [6, с. 334].

Сьогодні ЦКУ, на жаль, не дає конкретного визначення поняття «право володіння чужим майном», проте в ньому зазначено, що володільцем чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе (ч. 1 ст. 397 ЦКУ). Таке формулювання, вочевидь, не можна назвати вдалим, якщо розглядати його саме в контексті самої назви гл. 31 ЦКУ – «Право володіння чужим майном». Річ у тім, що коли йдеться про «право володіння», то заздалегідь у володінні має передбачатися правовий момент, який би прив'язував певний фактичний стан речей до відповідного суб'єктивного права і переводив його таким чином у правову площину, чим унеможливується ситуація, коли, приміром, того ж крадія зможемо розглядати як правоволодільця певної речі. Тобто визначення, яке дав володільцю законодавець у ст. 397 ЦКУ, де визначаються суб'єкти права володіння чужим майном, придатне для відносин володіння взагалі, а не для відносин, пов'язаних із правом володіння.

Зауважимо, що саме на цій підставі ґрунтуються, зокрема, пропозиції тих науковців, що пропонують перейменувати відповідні структурні елементи книги третьої ЦКУ. Так, В.В. Цюра вважає доцільним змінити назву розділу II книги третьої ЦКУ на «Володіння та інші речові права» замість невдалої, на його думку, чинної редакції «Речові права на чуже майно», оскільки володіння в точному розумінні цього поняття правом не є, хоча й воно назване в ЦКУ «Право володіння чужим майном». Зазначається, що володінням має визнаватися сам факт володіння незалежно від наявності у володільця права на предмет володіння. Володіння майном, що ґрунтується на певному праві, захищається способами, передбаченими чинним законодавством. Якогось спеціального захисту воно не потребує [7, с. 10].

На нашу думку, введення в назву розділу II книги третьої ЦКУ або гл. 31 цього кодексу терміна «володіння» є недоречним. Це порушує принцип формування системи речових прав у кодифікованому акті. Речове право тут все ж є системою речових прав, а не станів. Разом із тим маємо визнати, що докладний аналіз положень гл. 31 ЦКУ, на жаль, не дає можливості говорити про додержання розробниками кодексу єдиного критерію висвітлення у правових нормах відносин володіння. З одного боку, судячи з назви гл. 31 ЦКУ «Право володіння чужим майном», розумно

було б припустити, що йтиметься саме про титульне володіння, а з іншого – виходить навпаки: одні норми присвячені титульному володінню, тобто самому праву володіння чужим майном (скажімо, ч. 2 ст. 397, ст. 398 тощо), а другі – безтитульному, тобто фактичному, володінню як такому (наприклад, ч. 1 ст. 397, ст. 400). Через це природно виникає дилема: або дати більш повне визначення поняття «володілець» із позиції його як суб'єкта права володіння чужим майном та вичленити із глави норми, які безпосередньо не стосуються права володіння, або змінити саму назву інституту, а отже, і підходити до визначення його основних характеристик.

У питанні розміщення норм про фактичне володіння у структурі кодифікованого нормативно-правового акта позиції науковців розходяться. На думку Є.О. Харитонова, включення до гл. 31 ЦКУ «Право володіння чужим майном» володіння, яке не є речовим правом, можна виправдати практичними міркуваннями доцільності [8, с. 279]. Німецький правознавець XIX ст. Б. Віндшейд зі свого боку зауважував, що якщо вибудовувати систему речового права як систему прав, а не правовідносин, то володіння, яке зовсім не є правом на річ, а є лише юридичним відношенням до речі, слід розміщувати або в зобов'язальному праві, або у вченні про давність, або взагалі включити його в загальну частину [9, с. 33]. Певною мірою таким баченням вирізняється і Французький цивільний кодекс, де норми про володіння ув'язані з нормами про давність і розміщені в XX розділі «Про давність та про володіння» [10, с. 1082].

Убачається, що вирішення питання дислокації правових норм про володіння як фактичного, а не правового стану, має вирішуватися в Україні з урахуванням усіх нюансів формування системи речового права у цивільному праві нашої держави.

По-перше, слід визнати, що в Німеччині, де речове право в кодифікованому акті вибудовується як система відносин, а не речових прав, розміщення інституту володіння у книзі 3 «Речове право» Німецького цивільного уложення [11] (далі – НЦУ) певною мірою можна пояснити посиланням на цю обставину. Однак в Україні існує дещо інша правова реальність – книга третя ЦКУ розкриває речове право як систему речових прав, а не відносин, саме тому тут, на відміну від НЦУ, в найменуванні структурних елементів книги використовується дещо інша термінологія: замість «власність» – «право власності», замість «володіння» – «право володіння», не «сервітут», а «право користування чужим майном» тощо.

Ця особливість структурування книги третьої ЦКУ наразі й зумовлює цілком конструктивну критику щодо недоцільності розміщення норм про володіння як фактичного стану в гл. 31 ЦКУ «Право володіння чужим майном» через невідповідність такого кроку загальному підходу формування системи речових прав у кодексі.

По-друге, слухним є запитання: чи варто такий крок законодавця, як включення норм про володіння в гл. 31 ЦКУ, пояснювати звичайним прийомом юридичної техніки задля досягнення суто практичної мети всупереч задалегідь обраному критерію формування систематики речових прав у цивільному законодавстві? Можливо, в цій ситуації все ж доцільніше керуватися іншим правилом – найбільш тісного зв'язку, тобто прив'язувати окремі правові норми до тих інститутів цивільного права, з якими вони найбільш тісно взаємодіють.

Важливо відзначити, що хоча в науковців єдиної думки щодо можливого пояснення захисту у праві фактичного володіння насправді немає, попри те, сама ідея захисту володіння за фактом дійсно має багато прихильників. Можливість здійснення захисту безтитульного володіння передбачалась як на рівні суб'єктивної (Ф.К. Савіньї), так і на рівні об'єктивної (Р. Іерінг) теорії володіння. Інша річ – під яким ракурсом кожна із цих теорій розглядала можливість здійснення захисту володіння як фактичного стану. Для суб'єктивної теорії, де володіння-право протиставлялося володінню-факту, захист фактичного володіння відбувався автоматично, як наслідок захисту права особи на особисту недоторканність. Неприпустимість насильства над особистістю зумовлювало повернення фактичного володілця до первісного стану стосовно того майна, на яке право володіння він не мав. Одним із недоліків такого обґрунтування є те, що позбавлення володіння майна не завжди пов'язане з насильством над особистістю. Воно, як зазначав Г.Ф. Шершеневич, може відбуватися і через крадіжку [12, с. 150].

Для об'єктивної теорії необхідність захисту володіння-факту пояснювалась його прив'язуванням до права власності. Довести факт володіння значно простіше, ніж саме право власності, тому, захищаючи своє володіння майном за фактом, власник міг одночасно й ефективніше захистити своє право власності. Той, хто має намір вилучити річ, зазначав Гай, має подумати, чи може він отримати річ у володіння завдяки якомусь інтердикту, оскільки значно зручніше володіти самому і змусити іншу сторону нести весь тягар позивача, ніж самому подавати

позов про власність, коли річчю володіє інша особа [13, с. 37].

Убачається, що проблема обґрунтування ідеї захисту безтитульного володіння у цивільному праві пов'язана із закладеним у самому праві принципом розмежування двох сфер – правової та неправової. Право, як відомо, не має виходити за межі своєї початкової дії, інакше грань між відносинами правовими і фактичними буде просто розмита. Як наслідок, і саме призначення права буде нівельоване, виникнуть передумови для волюнтаризму і свавілля під прикриттям права.

Вважаємо, що згадана вище проблематика необхідності захисту безтитульного володіння, тобто фактичного панування особи, від можливих посягань на майно з боку третіх осіб, які на це майно не мають жодних речових прав, у цивільному праві може вирішуватися, зокрема, через дію презумпції наявності речового права в особи, яка здійснює або здійснювала першою (в разі неправомірного відібрання об'єкта) фактичне панування над об'єктом. У цьому випадку особа, яка оспорує таке панування, має довести наявність у неї речового права на майно, тобто обґрунтувати законність своїх домагань. Якщо ж факт відібрання речі від попереднього безтитульного володільця вже відбувся, то останній зможе повернути собі річ через ту перевагу, яку надає йому презумпція наявності в нього речового права на майно порівняно з усіма іншими особами, що заволоділи річчю без належної правової підстави. До речі, такий підхід забезпечує сумлінному власнику майна і гарантований захист його статусу без зайвої для нього правової тяганини.

І справді, не можна не погодитись із тим, що в реальному житті з усім його різноманіттям панування над об'єктом може здійснюватися або за фактом, тобто без наявного в особи суб'єктивного права на об'єкт, або за правом, тобто на підставі суб'єктивного речового права на панування, закріпленого за особою у встановленому законодавством порядку. Переваги поєднання в законодавстві обох підходів захисту таких станів є очевидними. Недарма у випадку з безтитульним володінням Р. Ієрінг відзначав, що захист володіння за фактом ніколи не піддавався серйозним сумнівам, однак і єдності в поглядах на підстави такого захисту також не спостерігається [2, с. 3].

Саме тому в питанні законодавчого закріплення можливості захисту за фактом головною проблемою для теорії речового права впродовж декількох століть було і залишається не обґрунтування доцільності такого

кроку, а складність у знайденні достатніх вагомих аргументів, здатних примирити нібито непримиренні суперечності, які неминує виникають у вже вибудованій системі права і можуть призвести до її розбалансування.

Заради справедливості зазначимо, що обґрунтування введення в законодавство позиції захисту панування за фактом може відбуватися не лише в системі понятійних категорій «факт» – «суб'єктивне право». У контексті законодавства України, скажімо, варто згадати, що ЦКУ серед основних засад цивільного законодавства визначається принцип судового захисту не лише цивільного права, а й цивільного інтересу (ст. 3). З останнім безтитульне володіння має безпосередній зв'язок, оскільки за чинним цивільним законодавством України через безтитульне володіння із часом може набуватись і право власності завдяки так званому інституту давнісного володіння у цивільному праві. Отже, позбавлення давнісного володільця можливості здійснювати своє панування над об'єктом можна розглядати як порушення правоохоронюваного інтересу особи до такого об'єкта, його намірів отримати на нього таке суб'єктивне речове право, як право власності. Саме інтерес, як зазначав Р. Ієрінг, і зумовлює у праві захист володіння [14, с. 4].

Варто зазначити, що у правовій літературі подекуди висловлюється думка щодо можливості прив'язування інституту давнісного володіння до категорії суб'єктивного речового права, тобто до титульного, а не безтитульного володіння. Приміром, про право володіння чужим житлом протягом перебігу строку набувальної давності говорить у своїх дисертаційних висновках О.В. Білоцький [15, с. 4]. Віднести володіння протягом строку набувальної давності до обмежених речових прав пропонує і російський правознавець М.В. Череднікова [16, с. 47]. На думку А.О. Іванова, володіння як суб'єктивне право для давності виростає з фактичного відношення, однак воно не є повноцінним речовим правом, оскільки не доросло до нього, зокрема через те, що не може бути зареєстроване як право на нерухоме майно [17, с. 105].

Означені пропозиції, по суті, є нічим іншим, як пропозиціями змінити концептуальний підхід до визначення природи давнісного володіння у цивільному законодавстві. І хоча сьогодні чинний ЦКУ розглядає давнісне володіння виключно крізь призму безтитульного володіння, проте цілком зрозуміло, що така позиція законодавця не є догмою і може бути змінена.

Цілком імовірно припустити, що якщо керуватись правилом необхідності чіткого

розведення у праві правовідносин із відносинами фактичними (принаймні там, де це можливо), які, у принципі, мають перебувати поза сферою дії самого права, то нічого не заважає законодавцю наділяти на рівні закону кожного фактичного володільця чужим майном, який добросовісно ним заволодів, правом володіння цим майном, переводячи тим самим фактичні відносини у правовий вимір. Таким чином, перед усіма іншими особами, що не мають речових прав на означене майно, давніший володільць виступав би вже не як володільць безтиткульний, а як особа, що має відповідний правовий статус щодо чужого майна, яке тримає у себе. Таке перетворення становища давнішого володільця з фактичного у правове посилить, з одного боку, юридичні гарантії його захисту, оскільки з позиції закону він вже буде не лише особою, що має правоохоронюваний інтерес до майна, яке ним фактично тримається, а особою, яка наділена відповідним суб'єктивним правом на це майно. З іншого боку, й інститут давнішого володіння буде виведений із-під критики доцільності наявності такого інституту у цивільному праві в контексті більш широкої проблематики захисту інтересу як самостійного об'єкта, полеміки навколо доцільності чи недоцільності такого захисту і можливого його обґрунтування у цивільному праві.

Висновки

Підсумовуючи викладене, передусім маємо констатувати, що сьогодні у цивільному праві конкурують різні правові моделі володіння: зокрема, володіння у широкому сенсі, де володіння може бути і правом, і не правом; володіння як суто самостійне суб'єктивне речове право та/або окрема правомочність у складі змісту інших речових прав; володіння, де панування над речами надається через різні види суб'єктивних прав щодо володіння – право володіння та право на володіння (досвід Японії). Кожна з них, звичайно, має свої переваги і недоліки. Вони виявлені, що важливо, не лише теоретичними напрацюваннями вчених, а й законодавчою апробацією. Такий прикладний досвід, без сумніву, не може залишатися поза увагою українського законодавця та науковців і має враховуватися в подальшому вдосконаленні механізму правового регулювання відносин володіння в Україні.

Наразі вбачається правильним виокремлення в систематиці речових прав права володіння як окремого суб'єктивного права, що може існувати не лише як правомочність інших речових прав, а й як окрема одиниця (приміром, право володіння зберігача). Проте не можна не визнати помилковим вне-

сення у гл. 31 ЦКУ «Право володіння чужим майном» правових норм щодо фактичного володіння, оскільки цим порушується загальний принцип структурування норм книги третьої ЦКУ «Право власності та інші речові права» як системи правових норм про суб'єктивні речові права.

Структурно норми про безтиткульне володіння мають бути розміщені в ЦКУ відповідно до принципу найбільш тісного зв'язку, тобто або в загальних положеннях про речові права чи то про давнісне володіння, або в окремій главі, присвяченій захисту речових прав та інтересів із відповідною їй назвою – «Захист речових прав та інтересів».

У цивільному праві, предметом правового регулювання якого є певні правовідносини, доцільно, за можливості, переводити фактичні відносини, на які цивільне право змушене звертати увагу через юридичну значущість окремих обставин, у відносини правові. З огляду на це надання давнішому володільцю статусу правоволодільця майном з особливим правовим режимом є можливим альтернативним варіантом законодавчого врегулювання відносин давнішого володіння чужим майном.

Список використаних джерел:

1. Мейер Д.И. Право собственности по русскому праву: из лекций покойного профессора Казанского университета Д.И. Мейера. Санкт-Петербург: Изд. А. Вицын, 1900. 143 с.
2. Йеринг Р. фон. Об основанин защиты владения. Пересмотр учения о владении / пер. с нем. Москва: Тип. А.И. Мамонтова и К^о, 1883. 179 с.
3. Батчаев Ю.С. Защита владения в российском гражданском праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ставрополь, 2005. 169 с.
4. Самойлова М.В. Законное владение в Советском гражданском праве. *Правоведение*. 1965. № 4. С. 64–71.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.09.2019).
6. Харитонов Є.О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: підруч. Київ: Істина, 2003. 776 с.
7. Цюра В.В. Речові права на чуже майно: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 20 с.
8. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України. Київ: Істина, 2007. 816 с.
9. Виндшейд. Учебник пандектного права / пер. с нем., под ред. С.В. Пахмана. Санкт-Петербург: Изд-е А. Гиероглифова и И. Никифорова, 1874. Т. 1: Общая часть. 358 с.
10. Французский гражданский кодекс / под ред. Д.Г. Лавровой; пер. с фр. А.А. Жуковой,

Г.А. Пашковской. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2004. 1099 с.

11. Гражданское уложение Германии: Ввод. закон к Гражд. уложению / пер. с нем. ; науч. ред. Н.Г. Елисеев, А.Л. Маковский, Т.Ф. Яковлева. Москва : Волтерс Клувер, 2004. 729 с.

12. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Казань : Типо-литография Импер. ун-та, 1894. 608 с.

13. Вещные права на землю в избранных фрагментах из Дигест Юстиниана / пер. с лат. ; отв. ред. Л.Л. Кофанов. Москва : Статут, 2006. 724 с.

14. Иеринг Р. фон. Теория владения / сокр. пер. с нем. Е.В. Васильковского. Санкт-Петербург : Тип. М. Меркушева, 1895. 47 с.

15. Білоцький О.В. Речові права на чуже житло : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011. 19 с.

16. Ким Д.Ч. Ограниченные вещные права на недвижимое имущество : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2009. 187 с.

17. Иванов А.А. Об основных направлениях совершенствования законодательства о вещных правах. *Вестник гражданского права*. 2008. № 4. Т. 8. С. 96–108.

The article is devoted to the legal analysis of the main features of possession in civil law. Various scientific approaches how to substantiate the presence of titleless possession in the law are analyzed. It is noted that different legal models of possession compete with each other today in the world. Firstly, the institute of possession can combine both legal and non-legal states. Secondly, possession may be recorded in civil law as the one of types of property rights and/or the separate power in the content of other property rights. There is also the experience of transforming all possession relationships into a legal sphere, giving even a prescriptive possessor the right in a thing.

In general, the problem of substantiating the idea of protection of titleless possession in the civil law is related to the principle of the distinction between the two spheres – the legal and the non-legal. Law usually should not go beyond its original borders, otherwise the boundary between legal and factual relations is blurred.

It is noted that the inclusion of the term “possession” in the title of division II of the third book of the Civil Code of Ukraine or chapter 31 of this code is inappropriate. It violates the principle of formation of the system of property rights in the codified act. Property law is a system of property rights in the Civil Code of Ukraine, not states. Therefore, it is concluded that the analysis of the provisions of Chapter 31 of the Civil Code of Ukraine does not give an opportunity to speak that the authors had common criteria how to write the rules about possession relations.

Three alternative ways how to resolve the issue of protection of titleless possession in civil law are proposed. In particular, by virtue of the presumption that a person who exercises or firstly exercises (in case of illegal taking away the object) actual domination of the object; by the protection of the proprietary interest of titleless possessor; by transforming an actual relationship into a legal sphere when each actual, bona fide possessor has the right in a thing, which it will be to exist until other holders of property rights will not claim any right to the thing within limitation of actions.

Key words: property rights, system of property rights, lawful title of possession, titleless possession, prescription by possession.

